

obvykle vhodne pracuje jak s vnitrostátními předpisy, tak i předpisy práva EU a mezinárodního práva, jež vhodně prokládá související judikaturou.

Celkově lze konstatovat, že recenzovaná publikace je věnovaná obecným otázkám autorského práva s důrazem na konkrétní výkon kolektivní správy v rámci jednotlivých práv, zejména pak těch audiovizuálních. Publikaci i její celkové rozvržení a pojetí považují za velmi přínosné, přehledné a svým způsobem i ojedinělé na českém trhu, protože v obdobné, byť i tak nepřilíši veliké, šíři zatím nebylo nic v této oblasti v české odborné literatuře zpracováno. Publikace je navíc psána způsobem srozumitelným široké právní a laické veřejnosti. Nutno v tomto smyslu ocenit, že autor volí v řadě případů stručné a poměrně výstižné konstatování, které podstatu věci obvykle objasňuje daleko lépe, než komplikované a složité výklady. Ideálními adresáty tak budou především odborníci v právní a administrativní praxi.

JUDr. Ján Matejka, Ph.D.
Ústav státu a práva AV ČR, v. v. i.

**Peter Mosný a kolektív. Právohistorická realita sociálnej doktríny
20. storočia. Kraków: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków
w Polsce, 2013, 287 s.**

Sociálna doktrína ako určitý model koexistencie štátu a jeho obyvateľov, ktorá predstavuje i v minulosti predstavovala základnú ideovú orientáciu pre tvorbu sociálnej politiky, sa stala hlavnou témou predstavenej vedeckej monografie. Ide o komplexnú analýzu mnohých aspektov mimoriadne dôležitej problematiky sociálnej doktríny, ktorá istotne nie je len otázkou právnej histórie. Už predhovor k tomuto kolektívnemu monografickému dielu významných slovenských a českých právnych historikov, ktoré vzniklo na pôde právnickej fakulty Trnavskej univerzity v Trnave, naznačuje jeho vysokú erudovanosť a odbornú úroveň s objasnením jeho hlavných ideí i základných cieľov. Štát nemôže existovať len na teoreticko-právnej úrovni, ale nachádza sa v sústavnej priamej konfrontácii s jeho neopomenuteľnou zložkou – štátnym obyvateľstvom. Vychádzajúc zo základnej myšlienky, že nie obyvateľstvo slúži štátu, ale „štát existuje pre svojich obyvateľov“, autori predstavujú podstatu a základné východiská českej a slovenskej sociálnej doktríny v období predmníchovského Československa i Slovenskej republiky vojnového obdobia. Ideové modely sociálnej doktríny nie sú historicky zabudnutou problematikou, ale majú silný dosah na prítomnosť, keďže ich úlohou je nájsť optimálne spôsoby garancie základných ľudských práv a vytvárať podmienky na ochranu ústrednej hodnoty sociálnej doktríny – ľudskej dôstojnosti. Kapitoly pokrývajú odvetvia pracovného práva, práva sociálneho zabezpečenia s poukazom na právnú a sociálnu realitu v sledovaných obdobiach, venujú sa tiež osobitostiam sociálnej starostlivosti o minoritné zložky obyvateľstva v rámci problematiky tzv. chudobinskej starostlivosti. Niektoré kapitoly sú osobitne zamerané na nemecký model sociálneho zákonodarstva v čase Bismarckovej éry alebo tzv. Tretej ríše, na základe ktorého možno lepšie zhodnotiť fungovanie sociálnej doktríny na našom území. Súčasťou monografie je tiež právo-historická reflexia akcentujúca nevyhnutnosť prepojenia hodnoty slobody jednotlivca s hodnotou ľudskej dôstojnosti v akomkoľvek zavedenom modeli sociálnej doktríny.

Stotožňujeme sa so slovami autorského kolektívu, že koncept sociálnej doktríny, jej prínosov či nedostatkov, sa ľahšie sleduje a hodnotí *ex post*, čo zvyšuje aj objektivitu skúmania, a tým aj význam výsledkov predkladanej monografie. Tieto slová by mohol potvrdiť aj „poc-

tivý zákonodarca“, ktorý by mal práve v minulosti hľadať inšpiráciu z pozitívnych výsledkov určitého sociálneho systému, prípadne sa vyvarovať jeho negatívnym prvkom. Dielo nesleduje všetky aspekty sociálnej doktríny, keďže má obmedzený rozsah, zameriava sa však na vybrané a charakterizujúce prvky sociálnej doktríny v sledovanom období. Témy jednotlivých kapitol preto možno označiť za reprezentatívny výber z pomerne rozsiahlej problematiky, ktorej sa monografia venuje. Napriek tomu, že ide o kolektívne dielo spolu deviatich autorov, publikácia má veľmi systematické logické usporiadanie a vhodnú štruktúru, jednotlivé kapitoly na seba vecne a dá sa povedať, že i časovo nadväzujú, čím publikácia napĺňa všetky požiadavky kladené na monografické dielo.

Matéria monografie sa člení do deviatich kapitol, ktoré pojednávajú o vznikoch ideí rôznych sociálnych doktrín v 19. storočí, hlbšia analýza je však venovaná realizácií existujúcich modelov sociálnej doktríny v 20. storočí.

Sociálnou doktrínou ako „*konceptom riešenia vzťahov jednotlivca a spoločnosti v rovine jeho hmotného zabezpečenia*“ v období prvej Československej republiky sa zaoberá autor prvej kapitoly *prof. JUDr. Ladislav Vojáček, CSc.* Kapitola s názvom *Sociální doktrína první Československé republiky a její odraz v právu* rozoberá širší ideový humanistický koncept sociálnej doktríny jej tvorcu *Tomáša Garriguea Masaryka*, ktorý predstavil už vo Washingtonskej deklarácii i jeho následné reálne uplatnenie v novovzniknutej republike. Tento koncept, ako autor uvádza, predstavoval sociálne ladené trhové hospodárstvo v demokratických podmienkach s rešpektovaním práv jednotlivcov i spoločenských vrstiev, ktorý mal zabezpečiť vyrovnanie spoločenskej nerovnosti. To všetko v zmysle idey, že starostlivosť o slabších nesmie byť otázkou dobrej vôle jednotlivcov, ale svojím zákonodarstvom sa má o ňu pričiniť aj štát. Autor sa venuje nielen ideálnej oficiálnej štátnej doktríne, ale komparuje ju s jej reálnym uplatnením v praxi, ktoré sťažovali viaceré spoločenské okolnosti – následky vojny, rozšírený socializmus, marxizmus, nedôsledné presadzovanie zákonov. Napriek ťažkostiam pri presadzovaní oficiálnej sociálnej doktríny však, podľa slov autora, bola v období prvej ČSR prijatá rada právnych predpisov, ktorá reálne zlepšila sociálne podmienky obyvateľstva (zákon o osemhodinovej pracovnej dobe, zákon o podpore nezamestnanosti, reforma baníckeho penzijného a sociálneho poistenia, všeobecná úprava dovolenky, zákon o poistení zamestnancov pre prípad choroby, invalidity a staroby a pod.), ktoré boli následne zmarené hospodárskou krízou v tridsiatych rokoch. Ako podnet pre súčasných osnovateľov sociálnej doktríny, autor v závere výrazne akcentuje dôležitosť sociálnej súdržnosti aj v súčasných podmienkach, ktorú tragicky pripomínajú dve svetové vojny.

Vedúci autorského kolektívu *prof. JUDr. Dr. h. c. Peter Mosný, CSc.* v II. kapitole s názvom *Východiská sociálnej doktríny Slovenskej republiky 1939–1945*, z časového hľadiska nadväzuje na predchádzajúcu kapitolu, z obsahového hľadiska pojednáva osobitne o formovaní sociálnej doktríny v slovenských podmienkach. Autor hneď v úvode naznačuje kontroverznosť prístupov odborných kruhov k hodnoteniu štátno-historických javov obdobia rokov 1939–1945 a argumentuje v prospech legitimacy a legality samostatného slovenského štátu i jeho ďalšej existencie, čo podporuje historickými faktami. V rámci slovenského štátu sa sociálna doktrína opierala o katolicizmus, ktorý bol tiež východiskom straníckej ideológie rozhodujúcich politických strán na čele s HSLS. V podkapitolách sú naznačené ideové platformy kresťansky orientovanej sociálnej doktríny slovenského štátu, ktoré podľa autora predstavujú: Nový zákon, encyklika *Rerum Novarum* (predstavujúca sociálny štát v protiklade s marxisticko-socialistickou sociálnou doktrínou), encyklika *Quadragesimo Anno*, Slovenský národný socializmus a Ústava Slovenskej republiky z roku 1939, ktoré priniesli do spoločenských pomerov na Slovensku, podľa autorových slov, úplne novú sociálnu dimenziu. Kapitolu možno nazvať tiež apológiou kresťanskej sociálnej doktríny slovenskej republiky v zmysle

jej jednoznačného odmietania ľavičiarsko-socialistických názorových koncepcií *K. Marxa* a *F. Engelsa*, zároveň tu autor vidí pozitívny prínos katolíckej sociálnej doktríny, ktorej cieľom bolo dosiahnutie triedneho zmieru. Význam autorom riešenej problematiky spočíva najmä v skutočnosti, že v odborných kruhoch je jej venovaná len zanedbateľná pozornosť, aj keď predstavuje hodnotný teoreticko-právny základ jedného z modelov sociálnej doktríny, ku ktorému sa nehlásil nijaký relevantný štátny útvar, protektorské Nemecko nevynímajúc. Autor preto odmieta stotožňovanie sociálnej doktríny i celkovej politiky slovenskej republiky s nacistickým Nemeckom.

Formovanie pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia na našom území začiatkom 20. storočia je témou III. kapitoly, ktorej autorkou je *doc. JUDr. Miriam Laclavíková, PhD.* Kapitola je zameraná na hodnotenie odvetví pracovného práva a práva sociálneho zabezpečenia ako mladších právnych odvetví s autorkiným odôvodnením potreby ich vzniku. V úvode naznačuje, že idey sociálnej doktríny majú svoj pôvod už v 19. storočí a následne rozoberá a hodnotí dôvody potreby zmeny právneho základu výkonu práce a sociálneho zákonodarstva, čo bolo zároveň spojené s potrebou celkového ekonomického pozdvihnutia agrárneho Uhorska. Rovnako ako autori predchádzajúcich kapitol poukazuje na nedostatky rýchleho prerodu spoločnosti, a to najmä vo vzťahu k slabším subjektom, ktoré sa stali výbornou úrodnou pôdou pre rozširovanie marxistických ideí. Významný príspevok kapitoly spočíva v dôslednej, priam až minucióznej analýze základných znakov a historického vývoja pracovno-právneho zákonodarstva a jeho prvkov (individuálnej a kolektívnej pracovnej zmluvy a pod.), a tiež vývoja ochranného zákonodarstva (obmedzenie výkonu práce u detí a mladistvých a žien z biologických dôvodov – napríklad po pôrode) najskôr do vzniku Československej republiky, následne autorka samostatne analyzuje obdobie rokov 1918–1939. V závere autorka poukazuje na problematiku aspektu sociálneho zákonodarstva, ktorým je jeho časté dopĺňanie o normy „akéhosi momentálneho záujmu“, ktoré ani v minulosti a ani dnes neprispievajú k jeho kvalite. Akýkoľvek zásah či do pracovného práva alebo do práva sociálneho zabezpečenia, ako právnych odvetví významne sa ovplyvňujúcich, je v zmysle slov autorky, potrebné sledovať s ohľadom na zachovanie najvýznamnejšej hodnoty týchto odvetví – hodnoty ľudskej dôstojnosti.

IV. kapitola s názvom *Diskuze o provedení socializace v Československu v prvních letech jeho samostatné existence*, ktorej autorom je *prof. JUDr. Jan Kuklík, DrSc.* dotvára monografický charakter práce, keďže rovnako ako predchádzajúce kapitoly, vymedzuje základné predpoklady formovania jedného z nových modelov sociálnej doktrín po prvej svetovej vojne – socializácie – aj keď jej myšlienkové koncepcie vznikali už v predchádzajúcich obdobiach. Na rozdiel od predchádzajúcich autorov sa venuje vplyvu *Marxových* a *Engelsových* názorov na sociálne programy socialistických a sociálne demokratických strán. Socializácia, ktorá aj keď bola miernejšou predstavou oproti radikálnym revolučným úvahám, v spojení s ťažkou politickou i ekonomickou situáciou prvej ČSR, vzbudzovala dôvodné obavy z postupnej radikalizácie mäs. Zásahy do súkromného vlastníctva (napríklad v rámci pozemkovej reformy) sa podľa názoru autora však ukázali ako nevyhnutá podmienka. Aj napriek pôvodným radikálnym snahám niektorých socialistických predstáv, ktoré mali nastať po vytvorení prvej ČSR, sa nepodarilo zoštatniť veľkostatky či kľúčové priemyselné podniky štátu, čím vláda podľa autorových slov nakoniec presadila umiernenú formu socializácie, ktorá sa prejavila najmä v oblasti banského priemyslu. Autor následnú socializáciu v druhej polovici 20. storočia považuje len za realizovaný prejav ideí, ktoré v našich podmienkach vznikali podstatne skôr, čo v kapitole potvrdzuje množstvom historických faktov.

Autor V. kapitoly *doc. JUDr. Vladimír Kindl* približuje základné aspekty domovského práva, ako osobitného inštitútu sociálnej doktríny, ktorý zakladal právny pomer jednotlivca k určitej

obci (dnes trvalý pobyt) v kapitole s názvom *Sociální obsah domovského práva v českých zemích a v Československu*. V úvodnej časti sa venuje historickému vývoju a vzniku tohto inštitútu. Ako autor objasňuje, postupným vývojom na základe domovského práva vznikal jednotlivcovi nárok na pobyt a zaopatrenie pre prípad chudoby spravovaný zásadou subsidiarity (ako posledná pomoc). Význam kapitoly spočíva v podrobnom vymedzení podmienok realizácie domovského práva nielen vo vzťahu k oprávneným jednotlivcom, ale aj v pomere k marginalizovaným alebo handicapovaným zložkám obyvateľstva. Súhlasne s predchádzajúcimi kapitolami konštatuje, že to bola zlá sociálna a ekonomická situácia, ktoré doviedli vládnu garnitúru k presadeniu konceptu sociálneho štátu.

V nadväznosti na piatu kapitolu, sa autorka VI. kapitoly *doc. JUDr. PhDr. Adriana Švecová, PhD.* venuje oblasti tzv. chudobinskej starostlivosti najskôr v Uhorsku a následne na území Slovenska v rámci Československej republiky, a to v kapitole s názvom *Starostlivosť o sociálne slabé minority na Slovensku v období I. ČSR*. Svoju pozornosť zameriava predovšetkým na podstatný aspekt sociálnej doktríny – koncepciu chudobinskej starostlivosti a v jej rámci analyzuje právne postavenie menšinových skupín nenárodnostného charakteru, ktorá zahŕňala viaceré sociálne znevýhodnené skupiny (žobráci a tuláci, Rómovia, vojnoví invalidi – vdovy, deti a predkovia po padlých vojakoch, starostlivosť o deti, mládež, duševne a telesne hadicapovaných, starostlivosť o chudobné, osirelé deti a mládež, o zanedbanú mládež, starostlivosť o matky s deťmi), venuje sa zároveň subjektom, ktoré mali na starosti výkon chudobinskej starostlivosti na Slovensku (obce, politické orgány štátu) či trestnoprávnym opatreniam na potieranie kriminálneho spôsobu života týchto skupín. Uvedenú problematiku autorka detailne analyzuje, zároveň poukazuje na nedostatočnosť tejto právnej úpravy tak vo vzťahu k majoritnej spoločnosti ako aj vo vzťahu k minoritám, ktorá v sledovanom období vyžadovala mnohé reformy.

V nasledujúcej VII. kapitole s názvom *Sociálne zákonodarstvo v Bismarckovej ére*, ktorej autorom je *JUDr. Peter Výšný, PhD.*, sa čitateľ vracia k ideovým východiskám budovania európskej sociálnej doktríny, konkrétne k vzniku a fungovaniu Bismarckovho sociálneho modelu, ktorý reálne položil základy pokrokového verejnoprávnemu systému sociálneho zabezpečenia občanov v 80. rokoch 19. storočia. Autor poukazuje na najvýznamnejšie mechanizmy vytvorené v Nemeckej ríši, ktoré zefektívnilo spravovanie finančných prostriedkov sociálneho zabezpečenia, zredukovali príčiny i následky sociálnych rizík a pod. Zároveň hodnotí najvýznamnejšie poisťné zákony, ktoré celkovo modifikovali sociálnu politiku štátu (zákon o nemocenskom poistení robotníkov, zákon o úrazovom poistení a zákon o invalidnom a starobnom poistení), čím sa občanom začali poskytovať záruky a garancie pre prípad nečakaných životných udalostí.

Sociálno-právna pozícia zamestnancov v totalitnom štáte na príklade Nemeckej ríše po roku 1933 je témou VIII. kapitoly, ktorá časovo nadväzuje na kapitolu o sociálnom zákonodarstve v Bismarckovej ére a venuje sa konkrétne sociálnemu vývoju Nemecka v období tzv. Tretej ríše. Jej autor *JUDr. Ján Drgo, PhD.* hneď v úvode naznačuje kontroverznosť danej problematiky, a objasňuje, že aj keď toto obdobie prinieslo reálne pozitívne výsledky z pohľadu sociálneho zabezpečenia zamestnancov, uskutočnilo sa to za cenu slobody jednotlivca v zmysle národno-socialistických tendencií, ktoré v sociálnej politike pretláčali kolektívny aspekt. Cieľom nacistického hnutia bolo, slovami autora, vytvoriť model stabilnej, efektívnej a triedne bezkonfliktnej spoločnosti totalitného a korporatívneho typu („mystické národné spoločenstvo“), ktorý by celkom odstránil triedne rozpory. Kapitola je zameraná jednak na rozbor ideových východísk silného štátu, tiež na analýzu rozkladu nezávislých odborových hnutí a mzdovej pozície zamestnancov, ktoré viedlo k absolútnej strate vplyvu zamestnancov na mzdovú politiku podniku (výšku miezd tak ovplyvňoval výhradne štát a podnikatelia). Autor

v kapitole akcentuje tiež psychologický aspekt totalitného režimu, ktorý v zamestnancoch vytváral dojem sociálnej spokojnosti, aj keď reálne postupne strácali akýkoľvek vplyv na svoju pozíciu a ich mzdy iba mierne prevyšovali obdobie hospodárskej krízy. Z celej kapitoly badať autorovu snahu o čo najväčšiu objektivitu, čo ocení každý čitateľ.

Právno-filozofickú štúdiu k historickej problematike sociálnej doktríny predstavuje IX. kapitola s názvom *Dva prístupy k formovaniu sociálnej doktríny* s autorstvom JUDr. Bc. Štefana Siskoviča, ktorá objasňuje jednak vznik ideových zdrojov sociálnej doktríny, ktorá v praxi ovplyvňovala tvorbu sociálnej politiky orientovanej na svojich občanov, na druhej strane sa venuje vzťahu dvom prístupom – liberalizmu (vyznačujúceho sa negatívnou slobodou, reprezentovaný „trhom“) a sociálnou doktrínou (pozitívnou slobodou, ktorú reprezentuje „štát“) k formovaniu sociálnej doktríny. Autor tu netypicky na prvý pohľad takmer stotožňuje pojmy sociálna doktrína a sociálny štát, s tým, že sociálnu doktrínu označuje za historického i ideového predchodcu sociálneho štátu. Ústrednou témou kapitoly je hodnota ľudskej dôstojnosti, čím autor ideálne dotvára centrálny motív všetkých predchádzajúcich kapitol. Pri hodnotení vzťahu hodnoty ľudskej dôstojnosti s hodnotou slobody jednotlivca autor poukazuje na nevyhnutnosť prihliadať aj na konkrétnu historickú realitu – v autorovom prípade – v priestore Rakúsko-Uhorska a prvej ČSR a sociálnu doktrínu tak predstavuje nie ako výsledok súboja medzi štátom a trhom, ale naopak ako ich kultúrne podmienenú symbiózu. Významnou súčasťou kapitoly je tiež podľa nášho názoru akcentovanie autora na dôležitosť historického preskúmania určitej sociálnej doktríny, keďže použitie historických inštitútov v modernej dobe bez poukázania na ich dôsledky v konkrétnej realite daného obdobia by mohlo sklznúť do pomerne nepresnej analýzy.

Posudzovaná vedecká monografia, aj keď začína zanietým náročným odborným štýlom, je napísaná veľmi zrozumiteľným a kultivovaným jazykom určeným tak pre odborníkov, ako aj pre tých, ktorí monografiu prečítajú len z laického záujmu. Završením monografie je hutná rekapitulácia formovania a vzniku sociálnej doktríny, ktorá syntetizuje východiská a smerovanie sociálnej doktríny, s množnými závermi a konzekvenciami do súčasnosti. Metodologická skladba práce, previazanosť historickej teórie a praxe zvyšuje jej vedecký prínos, s možným ďalším nielen v teoretickým, ale aj prakticko-aplikačným efektom.

Autori sa vo svojich záveroch zhodujú v myšlienke, že to bol práve povojnový krízový stav, ktorý vytvoril vhodné predpoklady pre spoločenské, právne či ekonomické zmeny. Aj keď sa tu prejavuje určitá názorová rôznorodosť/nejednotnosť v riešení niektorých stránok analyzovanej problematiky, považujeme to za pozitívny prvok, ktorý umožňuje čitateľovi vytvoriť si vlastný obraz na niektoré historické skutočnosti. Autori prinášajú nové pohľady a postrehy na uvedenú problematiku, preto sú nesporným vedeckým prínosom pre odbornú i laickú čitateľskú verejnosť. Monografia predstavuje mimoriadne zaujímavé dielo zaoberajúce sa konkrétnym dopadom sociálneho systému na najslabšie vrstvy obyvateľstva. Problematika sociálnej doktríny nie je zabudnutou problematikou, ktorou sa už štát nemusí zaoberať. Práve naopak v mnohých smeroch môžu výsledky recenzovanej monografie inšpirovať odborníkov rôznych odvetví pri hľadaní optimálneho modelu sociálnej doktríny, ktorá by vytvorila rovnováhu vo vzťahu jednotlivca a štátu so zabezpečením rešpektovania hodnoty ľudskej dôstojnosti u znevýhodnených jednotlivcov. Publikácia plní viacero cieľov aktuálnosti pre viaceré právne odvetvia, a prináša tiež zaujímavé podnety *de lege ferenda* týkajúce sa slovenského i českého sociálneho systému.

Mgr. Eva Repková

Právnická fakulta Trnavskej univerzity v Trnave